

ΠΑΝΕΛΛΑΔΙΚΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ

Γ΄ ΤΑΞΗΣ ΗΜΕΡΗΣΙΟΥ ΚΑΙ Δ΄ ΤΑΞΗΣ ΕΣΠΕΡΙΝΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΠΑΡΑΣΚΕΥΗ 9 ΙΟΥΝΙΟΥ 2017 - ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ:

ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΠΡΟΣΑΝΑΤΟΛΙΣΜΟΥ

ΣΥΝΟΛΟ ΣΕΛΙΔΩΝ: ΠΕΝΤΕ (5)

Διδαγμένο κείμενο

Πλάτωνος, Πρωταγόρας 322d-323c

Οὕτω δὴ, ὦ Σώκρατες, καὶ διὰ ταῦτα οἷ τε ἄλλοι καὶ Ἀθηναῖοι, ὅταν μὲν περὶ ἀρετῆς τεκτονικῆς ἢ λόγος ἢ ἄλλης τινὸς δημιουργικῆς, ὀλίγοις οἴονται μετεῖναι συμβουλῆς, καὶ ἐάν τις ἐκτὸς ὧν τῶν ὀλίγων συμβουλεύῃ, οὐκ ἀνέχονται, ὡς σὺ φῆς —εἰκότως, ὡς ἐγὼ φημι— ὅταν δὲ εἰς συμβουλήν πολιτικῆς ἀρετῆς ἴωσιν, ἣν δεῖ διὰ δικαιοσύνης πᾶσαν ἰέναι καὶ σωφροσύνης, εἰκότως ἅπαντος ἀνδρὸς ἀνέχονται, ὡς παντὶ προσῆκον ταύτης γε μετέχειν τῆς ἀρετῆς ἢ μὴ εἶναι πόλεις. Αὕτη, ὦ Σώκρατες, τούτου αἰτία.

Ἴνα δὲ μὴ οἷ ἀπατᾶσθαι ὡς τῷ ὄντι ἡγοῦνται πάντες ἄνθρωποι πάντα ἄνδρα μετέχειν δικαιοσύνης τε καὶ τῆς ἄλλης πολιτικῆς ἀρετῆς, τόδε αὖ λαβὲ τεκμήριον. Ἐν γὰρ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς, ὡσπερ σὺ λέγεις, ἐάν τις φῆ ἀγαθὸς ἀύλητῆς εἶναι, ἢ ἄλλην ἠντινοῦν τέχνην ἣν μὴ ἐστίν, ἢ καταγελῶσιν ἢ χαλεπαίνουσιν, καὶ οἱ οἰκεῖοι προσιόντες νουθετοῦσιν ὡς μαινόμενον· ἐν δὲ δικαιοσύνη καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ πολιτικῇ ἀρετῇ, ἐάν τινα καὶ εἰδῶσιν ὅτι ἄδικός ἐστιν, ἐὰν οὗτος αὐτὸς καθ' αὐτοῦ τάληθῆ λέγῃ ἐναντίον πολλῶν, ὃ ἐκεῖ σωφροσύνην ἡγοῦντο εἶναι, τάληθῆ λέγειν, ἐνταῦθα μανίαν, καὶ φασιν πάντας δεῖν φάναι εἶναι δικαίους, ἐάντε ὦσιν ἐάντε μή, ἢ μαίνεσθαι τὸν μὴ προσποιούμενον [δικαιοσύνην]· ὡς ἀναγκαῖον οὐδένα ὄντιν' οὐχὶ ἀμῶς γέ πως μετέχειν αὐτῆς, ἢ μὴ εἶναι ἐν ἀνθρώποις.

**A1.** Από το παραπάνω κείμενο να γράψετε στο τετράδιό σας τη μετάφραση του αποσπάσματος: «Ἐν γὰρ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς... ἢ μὴ εἶναι ἐν ἀνθρώποις».

Μονάδες 10

**B1.** Με βάση ποια αποδεικτικά στοιχεία ο Πρωταγόρας προσπαθεί στη β΄ παράγραφο του διδαγμένου κειμένου να θεμελιώσει τη θέση του ότι «ἡγοῦνται πάντες ἄνθρωποι πάντα ἄνδρα μετέχειν δικαιοσύνης τε καὶ τῆς ἄλλης πολιτικῆς ἀρετῆς».

Μονάδες 10

**B2.** «ἐν δὲ δικαιοσύνῃ... ἐνταῦθα μανίαν»: Γιατί θεωρείται «τρελός», κατά τον Πρωταγόρα, όποιος δέχεται ότι δεν κατέχει τη δικαιοσύνη και την άλλη πολιτική αρετή;

Μονάδες 10

**B3.** Αφού μελετήσετε το απόσπασμα «Οὔτω δὴ, ὃ Σώκρατες, καὶ διὰ ταῦτα... τούτου αἰτία» και το παρακάτω μεταφρασμένο κείμενο, να απαντήσετε στο ερώτημα: πώς συσχετίζει την πολιτική αρετή ο Πρωταγόρας και πώς ο Σωκράτης με τις αντιλήψεις και τη συμπεριφορά των Αθηναίων στον δημόσιο βίο τους;

#### Μεταφρασμένο κείμενο

#### Πλάτωνος, Πρωταγόρας 319b-d

Εγώ [δηλ. ο Σωκράτης] λοιπόν θεωρώ, όπως και οι άλλοι Έλληνες, πως οι Αθηναίοι είναι σοφοί. Και βλέπω ότι, όποτε συγκεντρωνόμαστε στην εκκλησία του δήμου, όταν η πόλη πρόκειται να εκτελέσει κάποιο έργο οικοδομικό, καλούμε τους οικοδόμους ως συμβούλους στην οικοδομία, κι όταν πάλι πρόκειται για ναυπηγικό έργο, καλούμε τους ναυπηγούς, και με τον ίδιο τρόπο πράττουμε όταν πρόκειται για όλα τα αντίστοιχα έργα, για όσα δηλαδή θεωρείται πως είναι διδακτά και μπορεί κάποιος να τα μάθει με κατάλληλα μαθήματα. Εάν επιχειρήσει δε κάποιος άλλος να δώσει τη συμβουλή του στον δήμο, κάποιος που οι άνθρωποι δεν τον θεωρούν τεχνίτη σχετικό, η συνέλευση δεν τον αποδέχεται, ακόμα κι αν είναι και ωραίος και πλούσιος και από μεγάλη οικογένεια. Αντίθετα τον κοροϊδεύουν και του φωνάζουν, μέχρι αυτός που τόλμησε να μιλήσει να φύγει μόνος του τρομοκρατημένος ή μέχρι να τον σύρουν οι τοξότες και να τον βγάλουν σηκωτό, με διαταγή των πρυτάνεων. Για τα θέματα λοιπόν που θεωρούν [οι Αθηναίοι] ότι εξαρτώνται από κάποια συγκεκριμένη τεχνογνωσία, έτσι ενεργούν. Όταν όμως πρέπει να αποφασιστεί κάποιο ζήτημα που

αφορά τη διοίκηση της πόλεως, σηκώνεται και δίνει τις συμβουλές του γι' αυτό εξίσου και ο οικοδόμος και ο σιδεράς και ο έμπορος ή ο ναυτικός και ο πλούσιος και ο φτωχός και αυτός που είναι από μεγάλο γένος και αυτός που δεν είναι από κάποια γενιά σπουδαία. Και κανένας δεν τους ψέγει γι' αυτό, όπως τους προηγούμενους: γιατί εσύ, χωρίς να έχεις διδαχθεί από πουθενά αυτό το πράγμα και χωρίς να έχεις δάσκαλο σ' αυτό το θέμα, θέλεις τώρα να δώσεις και συμβουλές. Άρα, είναι προφανές πως δεν θεωρούν ότι το πράγμα αυτό είναι κάτι που διδάσκεται.

**Μονάδες 10**

**B4.** Να γράψετε στο τετράδιό σας, δίπλα στο γράμμα που αντιστοιχεί σε καθμία από τις παρακάτω θέσεις, τη λέξη **Σωστό**, αν είναι σωστή, ή τη λέξη **Λάθος**, αν είναι λανθασμένη:

- α. Τόσο οι σοφιστές όσο και ο Σωκράτης αμφισβητούν τις παραδοσιακές ιδέες της εποχής τους.
- β. Στον διάλογο «Πρωταγόρας» ο Σωκράτης δείχνει να σέβεται περισσότερο τον σοφιστή Πρωταγόρα από τον Γοργία.
- γ. Ο Σωκράτης δημιουργούσε αντιφατικά αισθήματα στους συμπολίτες του.
- δ. Από τον διάλογο «Πρωταγόρας» δεν μπορούμε να συναγάγουμε με ακρίβεια ποια είναι η πλατωνική αντίληψη για την αρετή.
- ε. Η σωκρατική επαγωγική μέθοδος είναι μια μετάβαση από το καθολικό και γενικό στο εμπειρικό και μερικό.

**Μονάδες 10**

**B5.α.** Να αντιστοιχίσετε στο τετράδιό σας τις αρχαίες ελληνικές λέξεις της στήλης Α με τις ετυμολογικά συγγενείς νεοελληνικές λέξεις της στήλης Β.

Στήλη Α	Στήλη Β
ἴωσιν	έξη
δεῖ	συνείδηση
ἀνέχονται	ένδεια
εἰδῶσιν	εἰσιτήριο

(μονάδες 4)

**B5.β.** Για καθεμία από τις τρεις παρακάτω υπογραμμισμένες λέξεις να γράψετε μία πρόταση στα νέα ελληνικά, όπου η ίδια λέξη (σε οποιαδήποτε πτώση, αριθμό ή γένος) θα χρησιμοποιείται με διαφορετική σημασία από αυτήν που έχει στο αρχαίο κείμενο:

«ὅταν μὲν περὶ ἀρετῆς τεκτονικῆς ἢ λόγος ἢ ἄλλης τινὸς δημιουργικῆς, ὀλίγοις οἴονται μετεῖναι συμβουλῆς»

(μονάδες 6)

**Μονάδες 10**

### Αδίδακτο κείμενο

**Ισοκράτους, Φίλιππος, 26-27 (έκδ. Teubner)**

*Στο κείμενο που ακολουθεί γίνεται αναφορά στο πότε ο ρητορικός λόγος χάνει την αποτελεσματικότητά του.*

Ἐπειδὰν γὰρ ὁ λόγος ἀποστερηθῆ τῆς τε δόξης τῆς τοῦ λέγοντος καὶ τῆς φωνῆς καὶ τῶν μεταβολῶν τῶν ἐν ταῖς ῥητορείαις γιγνομένων, ἔτι δὲ τῶν καιρῶν καὶ τῆς σπουδῆς τῆς περὶ τὴν προᾶξιν, καὶ μηδὲν ἢ τὸ συναγωνιζόμενον καὶ συμπεῖθον, ἀλλὰ τῶν μὲν προειρημένων ἀπάντων ἔρημος γένηται καὶ γυμνός, ἀναγιγνώσκη δέ τις αὐτὸν ἀπιθάνως καὶ μηδὲν ἧθος ἐνσημαινόμενος ἀλλ' ὥσπερ ἀπαριθμῶν, εἰκότως, οἶμαι, φαῦλος εἶναι δοκεῖ τοῖς ἀκούουσιν. Ἄπερ καὶ τὸν νῦν ἐπιδεικνύμενον μάλιστ' ἂν βλάβειε καὶ φαυλότερον φαίνεσθαι ποιήσειεν.

**Γ1.** Να γράψετε στο τετράδιό σας τη μετάφραση του κειμένου.

**Μονάδες 20**

**Γ2.α.** Να γράψετε στο τετράδιό σας τον τύπο που ζητείται για καθεμία από τις παρακάτω λέξεις:

**ἀναγιγνώσκη** : το δεύτερο πρόσωπο ενικού αριθμού προστακτικής αορίστου β΄

**ἀπαριθμῶν** : το τρίτο πρόσωπο πληθυντικού αριθμού ευκτικής ενεστώτα

**τοῖς ἀκούουσιν** : το απαρέμφατο μέλλοντα

**μάλιστ'** : τον θετικό βαθμό  
**φαίνεσθαι** : το δεύτερο πρόσωπο πληθυντικού αριθμού  
υποτακτικής παθητικού αορίστου β΄

(μονάδες 5)

**Γ2.β.** «**τῶν μὲν προειρημένων ἀπάντων ἔρημος γένηται**»: Να μεταφέρετε όλους τους κλιτούς τύπους της πρότασης στον άλλον αριθμό.

(μονάδες 5)

**Μονάδες 10**

**Γ3.α.** Να γίνει πλήρης συντακτική αναγνώριση των παρακάτω τύπων: **τῶν μεταβολῶν, τῶν προειρημένων, γυμνός, εἰκότως, τοῖς ἀκούουσιν.**

(μονάδες 5)

**Γ3.β.** «**Ἄπερ καὶ τὸν [...] ἐπιδεικνύμενον μάλιστ' ἂν βλάψειε καὶ φαυλότερον φαίνεσθαι ποιήσειεν**»: Να αναγνωρίσετε το είδος της πρώτης πρότασης (μονάδα 1) και να κάνετε συντακτική αναγνώριση των υπογραμμισμένων όρων (μονάδες 4).

(μονάδες 5)

**Μονάδες 10**

**ΟΛΗΓΙΕΣ (για τους εξεταζομένους)**

1. Στο εξώφυλλο να γράψετε το εξεταζόμενο μάθημα. Στο εσώφυλλο πάνω-πάνω να συμπληρώσετε τα ατομικά σας στοιχεία. Στην αρχή των απαντήσεών σας να γράψετε πάνω-πάνω την ημερομηνία και το εξεταζόμενο μάθημα. **Να μην αντιγράψετε τα θέματα στο τετράδιο και να μη γράψετε πουθενά στις απαντήσεις σας το όνομά σας.**
2. Να γράψετε το ονοματεπώνυμό σας στο πάνω μέρος των φωτοαντιγράφων, αμέσως μόλις σας παραδοθούν. **Τυχόν σημειώσεις σας πάνω στα θέματα δεν θα βαθμολογηθούν σε καμία περίπτωση.** Κατά την αποχώρησή σας, να παραδώσετε μαζί με το τετράδιο και τα φωτοαντίγραφα.
3. Να απαντήσετε στο τετράδιό σας σε όλα τα θέματα **μόνο με μπλε ή μόνο με μαύρο στυλό με μελάνι που δεν σβήνει.**
4. Κάθε απάντηση τεκμηριωμένη είναι αποδεκτή.
5. Διάρκεια εξέτασης: τρεις (3) ώρες μετά τη διανομή των φωτοαντιγράφων.
6. Χρόνος δυνατής αποχώρησης: 10.00 π.μ.

**ΣΑΣ ΕΥΧΟΜΑΣΤΕ ΚΑΛΗ ΕΠΙΤΥΧΙΑ**

**ΤΕΛΟΣ ΜΗΝΥΜΑΤΟΣ**

**ΤΕΛΟΣ 5ΗΣ ΑΠΟ 5 ΣΕΛΙΔΕΣ**

**A1.** Στις άλλες δηλαδή ικανότητες, όπως ακριβώς εσύ λες, εάν κάποιος ισχυρίζεται ότι είναι ικανός αυλητής, ή (ικανός) σε οποιαδήποτε άλλη τέχνη, στην οποία δεν είναι, ή τον περιγελούν ή αγανακτούν, και οι συγγενείς (του) πλησιάζοντάς τον τον συμβουλεύουν με τη σκέψη ότι είναι τρελός· στη δικαιοσύνη όμως και στην άλλη πολιτική αρετή, και αν ακόμα γνωρίζουν για κάποιον ότι είναι άδικος, αν αυτός ο ίδιος λέει την αλήθεια εναντίον του εαυτού του μπροστά σε πολλούς, πράγμα το οποίο θεωρούσαν ότι σε εκείνη την περίπτωση είναι σωφροσύνη, το να λέει δηλαδή την αλήθεια, σε τούτη την περίπτωση (το θεωρούν) τρέλα, και ισχυρίζονται ότι όλοι πρέπει να λένε ότι είναι δίκαιοι, είτε είναι είτε όχι, διαφορετικά (ισχυρίζονται) ότι είναι τρελός αυτός που δεν προσποιείται τη δικαιοσύνη· γιατί (είναι) είναι αναγκαίο ο καθένας να μετέχει σε αυτή κατά τούτο τον τρόπο, διαφορετικά (είναι αναγκαίο) να μη συγκαταλέγεται ανάμεσα στους ανθρώπους.

**B1.** Ο πλατωνικός Πρωταγόρας στη δεύτερη παράγραφο του δοθέντος αποσπάσματος επιχειρεί να αποδείξει λογικά ότι ήδη έχει πει με τον μύθο και δεν εισάγει νέα θέματα προς συζήτηση. Ειδικότερα, ακολουθώντας ο Πρωταγόρας το πρώτο επιχείρημα του Σωκράτη, που αναφερόταν στον ειδικό στη ναυπηγική και στην οικοδομική, χρησιμοποιεί την περίπτωση του αυλητή για να δείξει την καθολικότητα της πολιτικής αρετής. Ο Πρωταγόρας προβάλλει ρεαλιστικά τη συμβατική αντίληψη της αθηναϊκής κοινωνίας ότι δεν μπορεί να υπάρξει άνθρωπος (ούτε κοινωνία) χωρίς στοιχειώδη αίσθηση δικαιοσύνης, γι' αυτό και δεν ανέχονται οι Αθηναίοι κανέναν να ομολογεί ότι είναι άδικος, ότι δηλαδή αρνείται τη δυνατότητα, το δικαίωμα και την υποχρέωση να είναι δίκαιος. Συγχρόνως, διαφαίνεται και η κοινωνική ηθική της αθηναϊκής κοινωνίας που απαιτούσε κάθε πολίτης να έχει πολιτική και κοινωνική συνείδηση που στοιχειωδώς εκδηλώνεται με κατάφαση του δικαίου. Αυτό αναγκαστικά οδηγούσε στο να υποστηρίζει κανείς, έστω με τα λόγια, ότι ήταν δίκαιος, γιατί διαφορετικά θα θεωρούνταν απειλή για τη συνοχή της κοινωνίας. Συνεπώς, ο Πρωταγόρας προβάλλει ως «τεκμήριον» για την καθολικότητα της πολιτικής αρετής το συμβατικό αίσθημα δικαίου που χαρακτηρίζει την αθηναϊκή κοινωνία. Η φράση «Ἴνα δὲ μὴ οἴη ἀπατᾶσθαι ὡς τῶ ὄντι ἡγούνται πάντες ἄνθρωποι πάντα ἄνδρα μετέχειν δικαιοσύνης τε καὶ τῆς ἄλλης πολιτικῆς ἀρετῆς, τότε αὖ λαβὲ τεκμήριον.» Αποτελεί την αποδεικτέα θέση για την καθολικότητα της αρετής, ότι όλοι δηλαδή οι άνθρωποι έχουν μερίδιο σ' αυτή. Ο Σωκράτης, στο επιχείρημα για τους ειδικούς που συμβουλεύουν σε ειδικά θέματα σε αντίθεση με την πολιτική, για την οποία όλοι αδιακρίτως έχουν λόγο, αφήνει να νοηθεί ότι για την πολιτική μιλούν όλοι, γιατί ισχύει η καθολικότητα της πολιτικής αρετής ως κοινής ιδιότητας όλων των ανθρώπων. Ο Πρωταγόρας για να αποδείξει τη θέση του για την καθολικότητα της πολιτικής αρετής

προβαίνει στη συγκριτική εξέταση δύο παραδειγμάτων από την αθηναϊκή κοινωνία. Το πρώτο αναφέρεται στη στάση της κοινής γνώμης απέναντι στους ειδικούς σε έναν τεχνικό τομέα, εδώ σε έναν αυλητή, και το δεύτερο στη στάση της κοινής γνώμης απέναντι στον πολίτη και στη σχέση του με τη δικαιοσύνη.

Τα παραδείγματα που τεκμηριώνουν την αποδεικτέα θέση:  
1ο παράδειγμα: «Ἐν γὰρ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς, ὥσπερ σὺ λέγεις, ἐάν τις φῆ ἀγαθὸς αὐλητῆς εἶναι, ἢ ἄλλην ἠντινοῦν τέχνην ἢν μὴ ἔστιν, ἢ καταγελῶσιν ἢ χαλεπαίνουσιν, καὶ οἱ οἰκεῖοι προσιόντες νουθετοῦσιν ὡς μαινόμενον». Η αρετή, εδώ, δεν έχει ηθικό περιεχόμενο, αλλά αποδίδει την ικανότητα και τις γνώσεις σε έναν ειδικό τομέα. Η κοινή γνώμη των Αθηναίων, απορρίπτει αυστηρά όποιο ισχυρίζεται ότι έχει ειδικές γνώσεις, ενώ δεν έχει, δηλαδή όποιο δεν διαθέτει τη στοιχειώδη αυτογνωσία για το τι γνωρίζει και τι είναι. Όσον αφορά, λοιπόν, την ικανότητα ή τις γνώσεις σε κάποια τέχνη, επαινείται το να λέει κανείς την αλήθεια. Διαφορετικά, καταδικάζεται στη συνείδηση της κοινής γνώμης.  
2ο παράδειγμα: «ἐν δὲ δικαιοσύνη καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ πολιτικῇ ἀρετῇ, ἐάν τινα καὶ εἰδῶσιν ὅτι ἀδίκος ἔστιν, ἐάν οὗτος αὐτὸς καθ' αὐτοῦ τάληθῇ λέγῃ ἐναντίον πολλῶν, ὃ ἐκεῖ σωφροσύνην ἠγοῦντο εἶναι, τάληθῇ λέγειν, ἐνταῦθα μανίαν...»

Αντίθετα, όσον αφορά τη δικαιοσύνη (και την πολιτική αρετή γενικότερα), θεωρείται σωστό το να λένε όλοι ότι είναι δίκαιοι, ακόμα κι αν δεν είναι. Η κοινή γνώμη αποδέχεται ότι ο καθένας είτε είναι δίκαιος είτε όχι πρέπει να υποστηρίζει ότι πρέπει να είναι ή να φαίνεται δίκαιος. Όποιος αποκλίνει από τη στάση αυτή, δεν μπορεί να γίνεται αποδεκτός ως μέλος της κοινωνίας. Ειδικότερα, το σκεπτικό του Πρωταγόρα μπορεί να ερμηνευθεί και ως εξής:

α) ακόμα κι ένας άδικος είναι σε θέση να διακρίνει τη δίκαιη από την άδικη πράξη. Αυτό σημαίνει ότι έχει μέσα του κάποια στοιχεία δικαιοσύνης, που όμως δεν έχουν καλλιεργηθεί επαρκώς, ώστε να τον αποτρέψουν από τη διάπραξη της αδικίας. Αρα, δεν θα πει αλήθεια, αν ισχυριστεί ότι είναι άδικος.

β) το να ομολογεί κάποιος δημόσια την αλήθεια, ότι δηλαδή είναι άδικος, θεωρείται παραφροσύνη, διότι θα υποστεί ποινές και θα αμαυρωθεί η δημόσια εικόνα του.

Κανένας λογικός άνθρωπος δεν θέλει να του συμβεί κάτι τέτοιο. Ο Πρωταγόρας φαίνεται να διεισδύει στη νοοτροπία των ανθρώπων και να παρατηρεί ότι δεν τους ενδιαφέρει το τι πρέπει ή είναι σωστό να κάνουν, αλλά το τι τους συμφέρει να κάνουν. Επίσης, δεν τους ενδιαφέρει η πραγματική τους εικόνα (το είναι), όσο η εικόνα που συνάδει με τα προβαλλόμενα κοινωνικά πρότυπα και το κοινώς αποδεκτό σύστημα αξιών (το φαίνεσθαι). Συνεπώς, η κοινωνική ηθική και το συμβατικό αίσθημα δικαίου αφορά (και πρέπει να αφορά) όλους τους ανθρώπους

(πάντα ἄνδρα), διαφορετικά θέτουν τον εαυτό τους έξω από την κοινωνία και υφίστανται ό,τι συνεπάγεται αυτό.

Η άποψη του Πρωταγόρα για την καθολικότητα της πολιτικής αρετής συμπληρώνεται και στηρίζεται από δύο ακόμη αιτιολογήσεις, που αποδίδονται ως σχόλια της κοινής γνώμης:

α) «καί φασιν πάντας δεῖν φάναι εἶναι δικαίους»: όλοι πρέπει να λένε ότι κατέχουν την πολιτική αρετή,

β) «ὡς ἀναγκαῖον οὐδένα ὄντιν' οὐχὶ ἀμῶς γέ πως μετέχειν αὐτῆς, ἢ μὴ εἶναι ἐν ἀνθρώποις.»: Είναι ανάγκη όλοι οι άνθρωποι να έχουν μερίδιο στην πολιτική αρετή και να συμμετέχουν στη δικαιοσύνη, ή έστω να αποδέχονται καταρχήν το δίκαιο, για να μπορούν να υπάρξουν κοινωνίες.

Σ' αυτό το σημείο ο Πρωταγόρας φαίνεται ότι δέχεται πως η πολιτική ιδιότητα είναι απαραίτητη προϋπόθεση για να είναι δεκτός στην πολιτική κοινωνία. Έτσι, σ' αυτή την ενότητα προτείνεται αυτός να μη συγκαταλέγεται μεταξύ των ανθρώπων, δηλαδή να εξορίζεται και να του στερούνται τα πολιτικά του δικαιώματα.

Βέβαια φαίνεται ότι δεν πρόκειται για άποψη του Πρωταγόρα. Το ρήμα φασίν εκφράζει την άποψη των πολλών. Ο άδικος πρέπει να προσποιείται ότι είναι δίκαιος. Η άποψη αυτή τονίζει εξ αντιστρόφου την αναγκαιότητα της δικαιοσύνης. Επίσης, φράσεις όπως φασίν πάντας δεῖν φάναι, ως ἀναγκαῖον αποτελούν δεοντολογικές εντυπώσεις που δεν περιγράφουν τί συμβαίνει αλλά τί πρέπει να συμβαίνει.

Η φράση «Ὅτι μὲν οὖν πάντ' ἄνδρα εἰκότως ἀποδέχονται περὶ ταύτης τῆς ἀρετῆς σύμβουλον διὰ τὸ ἡγεῖσθαι παντὶ μετεῖναι αὐτῆς, ταῦτα λέγω» αποτελεί την κατακλείδα και το συμπέρασμα του «τεκμηρίου». Εδώ, δηλαδή, κλείνει το θέμα της καθολικότητας της πολιτικής αρετής και διατυπώνεται το συμπέρασμα.

**B2.** Ο Πρωταγόρας αποδεικνύει εμπειρικά (τεκμήριον), μέσα από τη στάση των Αθηναίων, ότι όλοι έχουν μερίδιο στην πολιτική αρετή. Όταν, λοιπόν, κάποιος υποστηρίζει ότι κατέχει μία τέχνη (π.χ. είναι καλός αυλητής) ενώ στην πραγματικότητα δεν την ξέρει τότε όλοι τον περιγελούν και τον συμβουλεύουν σαν να είναι τρελός. Αν όμως, όπως συνάγεται, από τα συμφραζόμενα, παραδεχτεί ότι δεν την κατέχει τότε είναι συνετός. Αντίθετα, αν κάποιος παραδεχτεί για τον εαυτό του ότι είναι άδικος, ακόμα κι αν αυτό είναι φανερό και αληθινό, όλοι τον χαρακτηρίζουν τρελό και προσπαθούν να τον συνετίσουν. Δηλαδή ενώ στην πρώτη περίπτωση είναι σώφρων, φρόνιμη και συνετή πράξη, στη δεύτερη θεωρείται τρέλα. Δηλαδή αν και η αλήθεια επαινείται όσον



αφορά τις ικανότητες κι τις γνώσεις σε κάποιο τομέα, στη δικαιοσύνη και στην υπόλοιπη πολιτική αρετή, θεωρείται σωστό να λένε όλοι ότι είναι δίκαιοι ακόμα κι αν δεν είναι. Όποιος δεν υιοθετεί αυτή τη στάση δεν γίνεται αποδεκτός ως μέλος της κοινωνίας. Έτσι λοιπόν από τα λεγόμενα του σοφιστή συμπεραίνει κανείς ότι πρώτον ακόμα κι ένας άδικος έχει μέσα του μια στοιχειώδη αίσθηση δικαιοσύνης που του επιτρέπει να διακρίνει μία δίκαιη από μία άδικη πράξη κι άρα δεν θα ισχυριστεί ποτέ ότι είναι άδικος και δεύτερον ακόμα κι αν το παραδεχτεί θα υποστεί τις συνέπειες. Επομένως, η πολιτική αρετή είναι αναγκαία προϋπόθεση για να συμμετέχει κανείς στην κοινωνία. Έτσι εξηγείται γιατί στην εκκλησία του δήμου εύλογα (εϊκότως) αποδέχονται κάθε άνδρα (ἄπαντος ἀνδρός) ως σύμβουλο για θέματα πολιτικής αρετής. Ο Πρωταγόρας προβάλλει με ρεαλισμό τη συμβατική αντίληψη της αθηναϊκής κοινωνίας ότι δεν μπορεί να υπάρχει άνθρωπος χωρίς στοιχειώδη αίσθηση δικαιοσύνης γι αυτό δεν ανέχονται οι Αθηναίοι κανέναν να ομολογεί ότι είναι άδικος, ότι δηλαδή αρνείται τη δυνατότητα, το δικαίωμα και την υποχρέωση να είναι δίκαιος. Επομένως, ως τεκμήριον για την καθολικότητα της πολιτικής αρετής προβάλλει το συμβολικό αίσθημα δικαίου που χαρακτηρίζει την αθηναϊκή κοινωνία.

**B3.** Στο μεταφρασμένο κείμενο ο Σωκράτης προσπαθεί να αποδείξει στον Πρωταγόρα πως η πολιτική αρετή δεν διδάσκεται, επικαλούμενος τις αντιλήψεις και τη συμπεριφορά των Αθηναίων στον δημόσιο βίο τους. Ξεκινά χρησιμοποιώντας τη συνηθισμένη γι' αυτόν μέθοδο της ειρωνείας χαρακτηρίζοντας τους Αθηναίους σοφούς. Στην πραγματικότητα πίστευε πως δεν είναι δουλειά των πολλών να συμμετέχουν στη λήψη αποφάσεων για τα κοινά, αλλά των ειδικών. Ωστόσο χρησιμοποιεί επιχειρήματα που ταιριάζουν στο επίπεδο αντίληψης του μέσου πολίτη για να αντιμετωπίσει τη λογική επιχειρηματολογία του Πρωταγόρα. Πιο συγκεκριμένα, όταν σε συνελεύσεις συζητούνται θέματα τεχνικής φύσεως, οι Αθηναίοι ζητούν τη συμβουλή των ειδικών, κάθε φορά, επαγγελματιών. Οποιοσδήποτε μη ειδικός επιχειρεί να εκφράσει γνώμη, γίνεται στόχος εμπαιγμού και αποδοκιμάζεται έντονα. Όταν όμως το αντικείμενο της συζήτησης σχετίζεται με τα κοινά, αναγνωρίζουν σε κάθε συμπολίτη τους το δικαίωμα να δίνει συμβουλές, θεωρώντας τους όλους γνώστες σε αυτό. Επομένως, πιστεύουν, ανεξάρτητα αν το διατυπώνουν με λόγια ή όχι, ότι η πολιτική αρετή δεν διδάσκεται.

Ο Πρωταγόρας στο επιμύθιό του από τον μύθο του Προμηθέα ουσιαστικά επαναλαμβάνει την προηγούμενη θέση του Σωκράτη για την καθολικότητα της πολιτικής αρετής, φαίνεται να τη δέχεται (ως συ φής, εϊκότως ως ἐγώ φημί, εϊκότως) αλλά την ερμηνεύει με διαφορετικό τρόπο.

Από τη δική του λοιπόν ανάλυση προκύπτουν τα εξής: ενώ ο Σωκράτης επικαλέστηκε τη συγκεκριμένη συμπεριφορά των Αθηναίων για να αποδείξει ότι η πολιτική αρετή δε διδάσκεται, ο Πρωταγόρας υπαινίσσεται πως το ότι όλοι οι Αθηναίοι την έχουν δε σημαίνει πως αυτή δε διδάσκεται, αλλά ότι είναι αναγκαία η ύπαρξή της για την συγκρότηση κοινωνιών (ή μή είναι πόλεις). Επίσης, συνάγεται το συμπέρασμα πως την ταυτίζουν με τη δικαιοσύνη και τη σωφροσύνη, οι οποίες αποτελούν καταβολές και προδιάθεση στον άνθρωπο μέχρι να γίνουν κτήμα του με τη διδασκαλία. Δηλαδή η πολιτική αρετή για να αποκτηθεί χρειάζεται προσπάθεια και αγώνα, που σχετίζονται με τη διαδικασία της αγωγής. Ο Πρωταγόρας λοιπόν αιτιολογεί την καθολικότητα και την αναγκαιότητα της πολιτικής αρετής στη βάση του ότι αυτή διδάσκεται.

**B4.**

- α- Σωστό
- β- Λάθος
- γ- Σωστό
- δ- Σωστό
- ε- Λάθος

**B5. α.**

ἴωσιν: εισιτήριο  
δει: ένδεια  
ἀνέχονται: έξη  
εἰδῶσιν: συνείδηση

**B5. β.**

- Ο ομιλητής εκθείασε τις ηθικές αρετές (= την ηθική υπεροχή, την ακεραιότητα) του τιμώμενου προσώπου.
- Αδιευκρίνιστοι παραμένουν ακόμη οι λόγοι (= οι αιτίες) του δυστυχήματος.
- Οι καλλιτέχνες θεωρούνται από τους περισσότερους χαρισματικά και δημιουργικά (= επινοητικά, ευφάνταστα) άτομα.

#### ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΤΟ ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

**Γ1.**

Γιατί όταν ο λόγος στερηθεί και την κρίση/το κύρος του ρήτορα και τη φωνή του και τις ρητορικές μεταβολές που συμβαίνουν, και επιπλέον την επικαιρότητα/κατάλληλο καιρό και την σοβαρότητα της πράξης και (όταν) δεν υπάρχει τίποτα που να βοηθά και να πείθει επιπλέον, αλλά όταν ο λόγος καταστεί έρημος και γυμνός από αυτά που έχουν προαναφερθεί και τον διαβάξει κάποιος χωρίς πειστικότητα και χωρίς να αποδίδει κανένα χαρακτήρα, αλλά σαν να απαριθμεί, νομίζω, εύλογα δίνει την εντύπωση σε αυτούς που (τον) ακούν ότι είναι ασήμαντος. Αυτά

ακριβώς και τον λόγο που παρουσιάζεται τώρα πάρα πολύ/κυρίως θα μπορούσαν να βλάψουν και να τον κάνουν να φαίνεται πιο ασήμαντος/χειρότερος.

### Γ2.α.

- ανάγνωθι
- άπαριθμοίεν
- ακούσεσθαι
- μάλα
- φανῆτε

### Γ2.β.

«τοῦ μὲν προειρημένου ἅπαντος ἔρημοι γένωνται»

### Γ3.α.

- τῶν μεταβολῶν: αντικείμενο του ρήματος «ἀποστερηθῆ».
- τῶν προειρημένων: επιθετική μετοχή, γενική αντικειμενική (ετερόπτωτος προσδιορισμός) στα επίθετα «ἔρημος» και «γυμνός».
- γυμνός: κατηγορούμενο του εννοούμενου υποκειμένου (ὁ λόγος) μέσω του συνδετικού ρήματος «γένηται».
- εἰκότως: επιρρηματικός προσδιορισμός τρόπου στο ρήμα «δοκεῖ».
- τοῖς ἀκούουσιν: επιθετική μετοχή, δοτική προσωπική του κρίνοντος προσώπου που εξαρτάται από το ρήμα «δοκεῖ».

### Γ3.β.

«ἄπερ καὶ τὸν νῦν ἐπιδεικνύμενον μάλιστ' ἂν βλάψει»:

Κύρια πρόταση κρίσεως, καταφατική, επαυξημένη.

- ἄπερ: Υποκείμενο του ρήματος «ἂν βλάψει», αττική σύνταξη. Στο 2ο ρήμα «ἂν ποιήσειεν» πρέπει να εννοηθεί για να τεθεί ως υποκείμενο του.
- τὸν ἐπιδεικνύμενον: επιθετική μετοχή, αντικείμενο του ρήματος «ἂν βλάψει».
- φαυλότερον: κατηγορούμενο στο εννοούμενο «τὸν ἐπιδεικνύμενον» μέσω του συνδετικού «φαίνεσθαι»
- φαίνεσθαι: τελικό απαρέμφατο, ἔμμεσο αντικείμενο του ρήματος «ἂν ποιήσειεν». (ετεροπροσωπία) / μπορεί να εκληφθεί και ως απαρέμφατο του αποτελέσματος που προσδιορίζει επιρρηματικά το ρήμα «ἂν ποιήσειεν», αν και η δυνητική χροιά του νοήματος ισχυροποιεί την πρώτη θέση

ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ

ΜΕΡΟΣ Α' : Τοποθετήσεις που «σταχυολογήσαμε» από τη διαδικτυακή περιήγηση

Η άποψη της Πανελλήνιας Ένωσης Φιλολόγων:

«Τα ερωτήματα που συνοδεύουν το διδαγμένο κείμενο (Πλάτωνος Πρωταγόρας 322d- 323c) είναι σαφή και κατανοητά. Η αναμενόμενη-όπως και κάθε χρόνο-επιλογή του διδαγμένου επιβεβαιώνει την αναγκαιότητα ανανέωσης της ύλης.

Στο αδίδακτο κείμενο (Ισοκράτους, Φίλιππος, 26-27) διατυπώνεται η άποψη ότι ο ρητορικός λόγος έχει αξία όταν εκφέρεται προφορικά από τον ίδιο τον ρήτορα-δημιουργό, ώστε να διαθέτει αμεσότητα και ανταπόκριση στις επικαιρικές ανάγκες. Σε διαφορετική περίπτωση ο λόγος, όταν αναγιγνώσκεται απλώς και όχι με ήθος, φαίνεται φαύλος (=ασήμαντος, μηδαμινός, ευτελής, ανάξιος λόγου).»

Τοποθετήσεις συναδέλφων:

1) «Τα θέματα του αδίδακτου κειμένου ήταν κατανοητά, το κείμενο δεν παρουσίαζε ιδιαίτερες μεταφραστικές δυσκολίες. Οι γραμματικές και συντακτικές παρατηρήσεις ήταν απλές και δεν δημιούργησαν πρόβλημα στους επαρκώς διαβασμένους μαθητές. Όσον αφορά τα θέματα του διδαγμένου κειμένου ήταν βατά, από το πρώτο βιβλίο της ύλης του Πλατωνικού Πρωταγόρα, ωστόσο εξετάζει ένα ευρύ φάσμα της ύλης. Περισσότερο το ερώτημα Β2, καθώς η απάντηση στο ερώτημα αυτό εμπεριέχεται πλήρως στο ερώτημα Β1. Ενδιαφέρουσα η δεύτερη λεξιλογική άσκηση που εξετάζει τη γνώση των μαθητών στους διττούς όρους. »

(άποψη ομάδας φιλολόγων στο news 24/7)

2) « Σε γενικές γραμμές τα φετινά θέματα είναι βατά. Στο διδαγμένο κείμενο η ερώτηση εισαγωγής είναι Σωστό-Λάθος. Η πρωτοτυπία φέτος είναι το δεύτερο σκέλος της λεξιλογικής άσκησης, χωρίς όμως κάποια δυσκολία. Στο αδίδακτο κείμενο το νόημα ρέει στρωτά. Ζητείται για πρώτη φορά μετατροπή πρότασης στον άλλο αριθμό. Χωρίς μεγάλο βαθμό δυσκολίας είναι το δεύτερο σκέλος της συντακτικής άσκησης. »

(άποψη φιλολόγων στο alfavita.gr)

3) « Τα θέματα των Αρχαίων Ελληνικών Προσανατολισμού χαρακτηρίζονται ποιοτικά και απαιτητικά, καλύπτουν ευρύ φάσμα της ύλης και απευθύνονται σε καλά προετοιμασμένους υποψηφίους. Το Διδαγμένο Κείμενο συνδύαζε αποσπάσματα από τον Πρωταγόρα του Πλάτωνα και πέραν της ερώτησης που ζητούσε τη μετάφραση, συνοδευόταν από τρεις ερμηνευτικές ερωτήσεις, ενώ υπήρχε και ερώτηση τύπου

Σωστό-Λάθος από την Εισαγωγή, καθώς και λεξιλογικές ερωτήσεις. Το Αδίδακτο κείμενο ήταν ένα απόσπασμα από τον «Φίλιππο» του Ισοκράτη και συνοδευόταν από τις κλασικές ερωτήσεις μετάφρασης, γραμματικής και συντακτικού.»

(άποψη της Ομοσπονδίας Εκπαιδευτικών Φροντιστών Ελλάδος, Ο.Ε.Φ.Ε.)

## ΜΕΡΟΣ Β': Η δική μας εκτίμηση

### ΔΙΔΑΓΜΕΝΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

**A1.** Η μετάφραση δεν προβλημάτισε τους υποψηφίους.

**B1.** Δεν παρουσίαζε δυσκολίες η συγκεκριμένη ερώτηση, αν και προξένησε εντύπωση στους υποψηφίους ότι δεν απαιτούσε σχόλια βιβλίου, για να απαντηθεί.

**B2.** Εξειδικευμένη ερώτηση, η οποία, αν και ήταν σαφώς διατυπωμένη, προβλημάτισε τους υποψηφίους, γιατί η απάντησή της εμπεριέχονταν σε σημαντικό βαθμό στο θέμα Β1.

**B3.** Χρειαζόταν κριτική σκέψη και επαρκής προετοιμασία, για να απαντήσει ο υποψήφιος, αφού η ερώτηση απαιτούσε συνδυασμό στοιχείων από διαφορετικές ενότητες.

**B4.** Η άσκηση της Εισαγωγής προβλημάτισε κάποιους υποψηφίους, ιδίως στη δεύτερη πρόταση, στην οποία γίνεται αναφορά στον Γοργία, ο οποίος δεν αναφέρεται στην εξεταστέα ύλη.

**B5α.** Το θέμα αυτό δεν προβλημάτισε τους υποψηφίους και ήταν αναμενόμενο.

**B5β.** Προκάλεσε έκπληξη η επιλογή τέτοιου τύπου άσκησης. Απαιτούσε επαρκή γνώση των σημασιών των λέξεων, για να απαντηθεί σωστά.

### ΑΔΙΔΑΚΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

**Γ1.** Η μετάφραση του κειμένου χαρακτηρίζεται διαβαθμισμένης δυσκολίας και απαιτούσε σχολαστικότητα και επαρκή κατανόηση του νοήματος. Είχε σημεία που απαιτούσαν γνώσεις και κριτική σκέψη.

**Γ2α.** Οι ασκήσεις γραμματικής δεν προβλημάτισαν τους υποψηφίους.

**Γ2β.** Η άσκηση δεν προβλημάτισε τους υποψηφίους, αλλά προκάλεσε εντύπωση η επιλογή τέτοιου τύπου άσκησης, γιατί δεν συνηθίζεται να τίθεται.

**Γ3α.** Η άσκηση δεν προβλημάτισε τους επαρκώς προετοιμασμένους υποψηφίους.

**Γ3β.** Η άσκηση δεν χαρακτηρίζεται αυξημένου βαθμού δυσκολίας, αλλά απαιτούσε ιδιαίτερη προσοχή από τον υποψήφιο και ειδικά το σημείο που ζητούσε να αναγνωριστεί το είδος της πρότασης.

## ΓΕΝΙΚΗ ΕΚΤΙΜΗΣΗ

Τα θέματα του διδαγμένου κειμένου ήταν κατανοητά αλλά και σε διαφορετικό πνεύμα σε σχέση με τις προηγούμενες χρονιές. Πιο συγκεκριμένα, οι ερμηνευτικές ερωτήσεις δεν απαιτούσαν σχόλια βιβλίου παρά μόνο την επαρκή κατανόηση του περιεχομένου του κειμένου από τον μαθητή. Η ερώτηση εισαγωγής προβλημάτισε ως προς τη διατύπωση της δεύτερης πρότασης, καθώς η αναφορά στον σοφιστή Γοργία παραξένεψε τους μαθητές. Οι λεξιλογικές ασκήσεις, σε ένα νέο πνεύμα διατυπωμένες κι αυτές, στόχο είχαν να ελέγξουν αν ο υποψήφιος γνωρίζει και κατανοεί την ακριβή σημασία των λέξεων του αρχαίου κειμένου προκειμένου να μπορέσει να σχηματίσει προτάσεις με τις διαφορετικές σημασίες τους. Το αδίδακτο κείμενο ήταν διαβαθμισμένης δυσκολίας και απαιτούσε σχολαστικότητα στη μετάφρασή του χωρίς ωστόσο να έχει δύσκολες γραμματικές και συντακτικές ασκήσεις, εκτός από την τελευταία άσκηση που απαιτούσε προσοχή τόσο στη συντακτική αναγνώριση των όρων όσο και στην αναγνώριση του είδους της πρότασης.

Βασική προϋπόθεση για την επιτυχή αντιμετώπιση των θεμάτων συνολικά είναι να έχει κάνει ο μαθητής σωστή διαχείριση χρόνου.

Θα χαρούμε να δούμε και τα δικά σας σχόλια στο email: [info@alimpinisis.gr](mailto:info@alimpinisis.gr)

Η ομάδα φιλολόγων των Φροντιστηρίων μας